

Ελευθερία και Όρια

Η κατάκτηση της ατομικής ελευθερίας στην παιδική ηλικία μέσα από τη συλλογική ζωή

Μικρό Δέντρο

Νοέμβριος 2017

«Στο στήθος μου, αρένα ταύρων, μάχονται η ελευθερία και ο φόβος.

Eduardo Galeano

Ελευθερία και Όρια στην Κοινότητα

Κανένας δεν θα έπρεπε να διατάζει σε ένα σπιτικό. Κάθε μέλος της οικογένειας έχει ίσο δικαίωμα στην άνεση και στη γαλήνη. Όταν επιτρέπουμε τα πάντα στο παιδί, σημαίνει ότι θα το κάνουμε τύραννο.

(Νηλ: 1975,14)

Όταν δώσουμε στο παιδί την ελευθερία που χρειάζεται, τα κατάλληλα υλικά και το σωστό περιβάλλον, το παιδί λαχταρά την εργασία. Το περιβάλλον θα πρέπει να προωθεί και να προκαλεί τη δραστηριότητα, και το πρόβλημα της πειθαρχίας θα λύνετε μόνο του. Διότι το ζήτημα της ελευθερίας και της πειθαρχίας είναι συνδεδεμένο με την εργασία, και έχουν στενή σχέση μεταξύ τους. Όταν θα υπάρξει κάποια έλλειψη πειθαρχίας, βρίσκουμε την αιτία της σε κάποια έλλειψη ελευθερίας.

(Μοντεσσόρι: 1981,132)

Ελευθερία

Ως παιδαγωγική ομάδα, από την αρχή, εφορμήσαμε στην έρευνα για την αναζήτηση της ελευθερίας στην παιδαγωγική πράξη, για εμάς και για τα παιδιά. Μετά από πέντε περίπου χρόνια κοινοτικής οργάνωσης, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η ελευθερία είναι βίωμα, είναι αίσθηση και κατάσταση την ίδια στιγμή. Η ελευθερία μπορούμε να πούμε, δεν κατακτιέται ποτέ, ή πιο εύστοχα, ότι σαν έννοια περιγράφει καλύτερα μία πορεία, που έχει σημείο εκκίνησης και ενδιάμεσες στιγμές, αλλά όχι τέλος. Μπορεί να έχει όρια, δεν έχει τέλος.

Αναγνωρίζουμε στην έννοια της ελευθερίας, τη δυνατότητα του ατόμου να ενεργεί γνωρίζοντας ποιες είναι οι πραγματικές της/του ανάγκες και ποιες είναι εκείνες των άλλων, χωρίς παρεμβολές εξωτερικών πιέσεων και αυθαίρετες υποδείξεις. Όταν το άτομο ασκεί την ελεύθερη βούλησή του και αποφασίζει το ίδιο για τον εαυτό του, τότε λέμε ότι προσεγγίζουμε την ελευθερία. Η ελεύθερη βούληση από την άλλη, σχετίζεται με την αυτονομία και την ετερονομία του ατόμου.

«Μόνο το παιδί που γνωρίζει τί χρησιμοποιεί για να αναπτύξει την πνευματική ζωή, μπορεί να επιλέξει στ' αλήθεια μόνο του ο,τιδήποτε. Δεν μπορούμε να μιλήσουμε για ελεύθερη επιλογή, αν προσελκύει κάθε εξωτερικό αντικείμενο και πηδάει από ένα αντικείμενο στο άλλο. Αυτή είναι μια από τις πιο σημαντικές διακρίσεις, στην οποία πρέπει να είναι ικανή η δασκάλα. Το παιδί, το οποίο δεν μπορεί να υπακούσει σε καμία εσωτερική καθοδήγηση, δεν είναι ακόμα το ελεύθερο παιδί, το οποίο παραδίνεται στο μακρύ και στενό δρόμο της τελειότητας»

(Montessori, 1975: 244)

Για εμάς, η ελευθερία αποτελεί τη βασική αρχή για την ανάπτυξη παιδαγωγικών μεθόδων και πρακτικών που δε θα καταπνίγουν την έκφραση του λόγου και της σκέψης αλλά θα επιτρέπουν στο άτομο την ελεύθερη διαμόρφωση των πεποιθήσεων και την επιλογή των ενεργειών του, με σκοπό την ανάπτυξη αυτόνομων/αυτεξούσιων, αυτόβουλων και ανεξάρτητων ατόμων. Αποτελεί ακόμα βασική αρχή για τη λειτουργία των διαδικασιών της κοινότητάς μας, καθώς και τη δόμηση όλων των σχέσεων που την απαρτίζουν. Η ελευθερία, λοιπόν, στην παιδαγωγική πράξη κατακτάται και από τους ενήλικες, όπως και από τα παιδιά, σταδιακά. Κυρίως σε εμάς τους ενήλικες, αναγνωρίζουμε πως χρειάζεται πρώτα απ' όλα συνειδητοποίηση και παραδοχή της έννοιας της ελευθερίας. Στη συνέχεια, θα χρειαστεί συνέπεια, προσπάθεια, πίστη και αναστοχασμό. Δεν είμαστε ελεύθεροι και ίσοι με ένα μαγικό ραβδί.

«Οι εξωτερικές αλυσίδες τοποθετήθηκαν απλά μέσα στον άνθρωπο. Οι επιθυμίες και οι σκέψεις με τις οποίες τον γεμίζει ο μηχανισμός της

κοινωνίας τον αλυσοδένουν πολύ περισσότερο από όσο οι εξωτερικές αλυσίδες. Αυτό συμβαίνει γιατί ο άνθρωπος μπορεί να συνειδητοποιεί τις εξωτερικές του αλυσίδες αλλά όχι και τις εσωτερικές, έχοντας έτσι την ψευδαίσθηση ότι είναι ελεύθερος. Μπορεί να προσπαθήσει να αποτινάξει τις εξωτερικές αλυσίδες, αλλά πώς μπορεί να απαλλαγεί από τις εσωτερικές όταν δεν γνωρίζει καν ότι υπάρχουν;»

(Fromm:1992, 7)

Θεωρούμε ότι η κατάκτηση της ελευθερίας περνά μέσα από την εμπειρία του ατομικού και του συλλογικού, από τη βίωση και τη συν βίωση, ως ένα κεκτημένο δικαίωμα και αποτέλεσμα της κοινοτικής αυτονομίας και αυτοθέσμησης.

Στη διαδικασία κατάκτησης της ατομικής και κοινοτικής ελευθερίας μας, αναγνωρίζουμε την ανάγκη για ασφάλεια που συνυπάρχει με την επιθυμία για εξερεύνηση. Η εμπειρία του αισθήματος ασφάλειας (ή/και σεβασμού) είναι αυτή που βοηθά το άτομο να συνδεθεί με τον εαυτό του και να ανιχνεύσει τις ανάγκες του.

Για να είμαστε ελεύθεροι-ες, πρέπει να μπορούμε να χειριστούμε το περιβάλλον. Το παιδί στο σχολείο έχει την ευκαιρία να νιώσει άνετα και να εκφράσει τα ήδη διαμορφωμένα ενδιαφέροντά του. Ενώ, παράλληλα του δίνεται η δυνατότητα να καλλιεργήσει και νέα μέσα από την αλληλεπίδραση με τους άλλους και με το υλικό. Το ελεύθερο άτομο είναι σε θέση να ικανοποιεί τις ανάγκες του. Βρίσκει χρόνο και χώρο να παίξει και να τρέξει. Να μάθει. Να κάνει κάτι μόνο του ή/και με παρέα. Να παρατηρήσει. Το ελεύθερο άτομο μπορεί να ορίσει το πρόγραμμά του και θέλει αυθόρμητα να εμπλακεί στη συλλογική ζωή.

Όρια

Πολλές φορές, αναγνωρίζουμε στην πράξη, πως ένα ελεύθερο παιδί είναι αυτό που έχει χώρο ελευθερίας ορισμένο από σαφή όρια που του προσφέρουν ασφάλεια για να αναπτύξει την καθοδήγησή του από τις δικές του εσωτερικές ανάγκες. Αντιμετωπίζουμε τα όρια ως σημείο αναφοράς και όχι σαν το σύνορο των μη επιτρεπτών ενεργειών που κάποιοι όρισαν πριν από εμάς για εμάς. Συνεπώς, δε θεωρούμε πως ελευθερία σημαίνει απουσία ορίων. Τα όρια δεν υπάρχουν στο σχολείο για να μάθουν τα παιδιά να τα σέβονται αλλά για δώσουν τη δυνατότητα στα παιδιά να βιώσουν το σεβασμό.

Σε αυτό το σημείο, χρειάζεται να διακρίνουμε την παρουσία των ατομικών και των συλλογικών ορίων. Κάθε άτομο της κοινότητα διαθέτει τα δικά του ατομικά όρια όσον αφορά τον εαυτό και το σώμα του. Την ίδια στιγμή χρειάζεται τα ατομικά όρια του κάθε ατόμου να επικοινωνηθούν ούτως ώστε να συμβάλλουν κι αυτά στην σύνθεση ή στην ξεδιάλυνση των συλλογικών ορίων (για παράδειγμα, δεν μου αρέσει όταν τρώνε από το πιάτο μου ή δεν μου αρέσει να μπερδεύονται τα χρώματα της πλαστελίνης ή μου αρέσει όταν μου μιλάς να με κοιτάς στα μάτια). Η παιδική συνέλευση καθώς και κάθε στιγμή της πρωινής καθημερινότητάς μας με τα παιδιά αποτελεί έναν καλοδεχούμενο χώρο και χρόνο για το μοίρασμα των ατομικών μας ορίων, την επιρροή αυτών στα συλλογικά όρια, τη διαπραγμάτευσή τους και τη διαχείριση των συγκρούσεων που προκύπτουν. Επιλέγουμε ακόμη, να ενθαρρύνουμε τα παιδιά να συμμετέχουν σε μικρές κυκλικές συναντήσεις, όπου μοιραζόμαστε τέτοια όρια (π.χ. Πώς διακόπτω κάποιον όταν εργάζεται). Διαλέγουμε έναν χρόνο που δεν στοχοποιεί κάποιον-α διδακτικά ή που προλαμβάνει πριν ξεπεραστεί το όριο, δημιουργώντας τελικά ένα ακόμα πεδίο επικοινωνίας και γνωριμίας.

Η πρόληψη δεν σημαίνει ούτε ότι ποινικοποιούμε τις συγκρούσεις, ούτε βέβαια και ότι τις αποφεύγουμε. Πολλές φορές, μάλιστα, φαίνεται να αποτελούν εξίσου ένα μέσο γνωριμίας και μια στιγμή απελευθέρωσης. Ίσως χρειάζεται να αναγνωρίσουμε την ενέργεια που απελευθερώνει η σύγκρουση και να μην την αποφεύγουμε σαν κάτι ανεπιθύμητο. Με τις συγκρούσεις μπορούμε να δημιουργήσουμε γιατί είναι η στιγμή που αποκτά λαλιά αυτός που πιο πριν δεν μιλούσε ή ένιωθε αδικημένος. Η στιγμή που ο άνθρωπος είναι έτοιμος να εγκαταλείψει κάτι παλιό και να αγκαλιάσει κάτι νέο. Η στιγμή που στρέφεται όλη η προσοχή προς μία κατεύθυνση. Η στιγμή που δείχνει προς τα που θέλει να πάει το άτομο. Η σύγκρουση μπορεί να έχει πολλές μορφές. Μπορεί να είναι βίαιη μπορεί και όχι. Μπορεί να έχει απλά πολλές πλευρές που χρειάζεται να αναγνωρίσουμε.

Η κοινότητά μας λειτουργεί με κάποια συλλογικά όρια τα οποία έχουν τεθεί εξ' αρχής από τους ενήλικες και δεν τίθενται υπό διαπραγμάτευση με τα παιδιά (ή τουλάχιστον μέχρι τώρα κανένα παιδί δεν έχει διαφωνήσει με κάποιο όριο, μόνο τα έχουν ξεπεράσει). Πιο συγκεκριμένα, τα όρια που έχουμε θέσει αφορούν τη χρήση της βίας (σωματική, ψυχολογική, λεκτική) και τη χρήση/διαχείριση του υλικού και οφείλουν να τηρούνται από όλα τα άτομα της κοινότητας. **Όλοι-ες είμαστε ίσοι απέναντι στο όριο** και μάλιστα κάποια από αυτά πρέπει να τηρούνται και αυστηρά. Στο χώρο του σχολείου μας είναι απαραίτητο να εξασφαλίζουμε τη σωματική ασφάλεια και ακεραιότητα. Η χρήση της σωματικής βίας απαιτεί μια άμεση στο εδώ και τώρα παρέμβαση του ενήλικα για να υποστηρίξει τόσο το παιδί που δέχεται τη βία, όσο και το παιδί που την ασκεί. Ο ενήλικας πρέπει να βρίσκει τον τρόπο να επικοινωνεί ότι είμαστε όλοι διαφορετικοί και να υπενθυμίζει ότι χρειάζεται να χρησιμοποιούμε το λόγο (ή και άλλα εκφραστικά μας μέσα) για να διαχειριζόμαστε τις συγκρούσεις. Φροντίζουμε να δίνουμε στα παιδιά μία γκάμα εργαλείων για να διαχειρίζονται τις συγκρούσεις τους (χρόνος-λόγος) και να αφήνουμε το πεδίο ελεύθερο για τη δημιουργία νέων. Το εργαλείο «αμπεμπαμπλομ» για παράδειγμα δίνεται από παιδί σε παιδί.

Την ίδια στιγμή, θεωρούμε απαραίτητο, η ενεργοποίηση να γίνεται με τρόπο που να μη δημιουργεί ενοχές στο παιδί που χρησιμοποιεί τη βία και κατ' επέκταση να μην ποινικοποιεί το συναίσθημά του κατευθύνοντας, μπερδεύοντας ή αμφισβητώντας την κρίση του παιδιού. Οφείλουμε να δείχνουμε σεβασμό και εμπιστοσύνη στις ικανότητες των παιδιών να βιώνουν και να διαχειρίζονται νέες καταστάσεις.

Το δεύτερο όριο που έχει προαποφασιστεί από τους ενήλικες σχετίζεται με τη διαχείριση του υλικού. Σημαντική είναι η δική μας στάση πρώτα από όλα απέναντι στο υλικό. Το κατασκευάζουμε, το επιδιορθώνουμε και το καθαρίζουμε ενθαρρύνοντας τα παιδιά να μας βοηθήσουν, το τακτοποιούμε και το χρησιμοποιούμε με αργές και καθαρές κινήσεις. Ακόμη, ενημερώνουμε/υπενθυμίζουμε στα παιδιά, ότι αφενός το υλικό δεν είναι ανεξάντλητο αφετέρου βρίσκεται εκεί για να διευκολύνει τη χρήση από όλους και όλες. Έχει σημασία, για εμάς, το υλικό να επιστρέφεται στη θέση του.

Έτσι, **το όριο ακολουθεί μια πορεία**. Έχει σημασία να θυμόμαστε ότι αυτά τα πρώτα χρόνια είναι που τα παιδιά μαθαίνουν και αναπτύσσονται με τους πιο γρήγορους ρυθμούς σε σχέση με το υπόλοιπο της ζωής τους, αλλά ταυτόχρονα και τα χρόνια που χρειάζονται τον πιο αργό ρυθμό για να κατανοήσουν τον πολιτισμό που τους ετοιμάσαμε για το υπόλοιπο της ζωής τους. Χρειάζεται να τον εξηγήσουμε, να δώσουμε την πληροφορία χωρίς ντροπή ή χλεύη.

Όταν ο ενήλικας θέλει να θέσει ένα όριο για τη συμβίωση στο σχολείο ή στο σπίτι πρέπει πρώτα να το στοιχειοθετήσει. Να το αναγνωρίσει. Να γνωρίζει τι θέλει να πετύχει με αυτό και για ποιο λόγο θέλει να το πετύχει αυτό. Τα όρια δεν πρέπει να είναι πολλά. Με σταθερότητα δημιουργούμε ένα περιβάλλον που συνηγορεί υπέρ του ορίου. Για παράδειγμα, στο σχολείο μας φοράμε όλοι-ες παντόφλες. Έτσι, έχουμε φροντίσει να έχουμε μια γωνιά με σκαμνάκι στο ύψος των παιδιών, χαλάκι, παπουτσοθήκη κλπ.

Δίνουμε εξηγήσεις και επεξηγήσεις για τα όρια και φροντίζουμε να τα υπενθυμίζουμε συνεχώς. Επιτρέπουμε να αναδειχθούν οι φυσικές συνέπειες του ξεπεράσματος των ορίων, χωρίς να προσπαθούμε να πληγώσουμε ή να τιμωρήσουμε τα παιδιά. Αναγνωρίζουμε τις προσπάθειές τους, ακόμα κι αν στο παρόν αποτυγχάνουν. **Το όριο καλλιεργεί και καλλιεργείται από το σεβασμό και την εμπιστοσύνη** και όλο αυτό βασίζεται στην επικοινωνία. Στη δυνατότητα/ικανότητα του ενήλικα να αφουγκράζεται και να συναισθάνεται. Να είναι διαθέσιμος.

Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο το παιδί έχει την ελευθερία να γνωρίσει το όριο, να το επεξεργαστεί, να το ξεπεράσει και τελικά να το αποδεχθεί, σαν να βάζει ένα κομμάτι στο πυργάκι της αυτο-πειθαρχίας/ελέγχου/κυριαρχίας του.

Τα όρια οδηγούν και απορρέουν από την/στην ελευθερία

Το όριο δεν πληγώνουμε σωματικά κάποιον άλλο, δίνεται με την ελευθερία/συμπαράσταση/ενίσχυση να εκφράσουμε τι μας ενόχλησε ή τί θέλουμε. Το όριο δεν αρπάζουμε από τα χέρια των άλλων, δίνεται με θετικό πρόσημο, δείχνοντας στο παιδί πώς ζητάμε κάτι από κάποιον άλλο. Το όριο περί μη καταστροφής του υλικού, δημιουργείται όταν δείχνουμε στο παιδί πώς να χρησιμοποιήσει το υλικό, ή όταν παραπέμπουμε το παιδί στο σωστό υλικό για τη δραστηριότητά του. Όταν για παράδειγμα, παρατηρούμε τα παιδιά να ζωγραφίζουν στους τοίχους ή να βυθίζουν αντικείμενα στο νερό, οι απαγορεύσεις είναι και μάταιες και ανακόπτουν τη δραστηριότητα του παιδιού. Είναι καλύτερα λοιπόν, να δημιουργήσουμε το υλικό για αυτή τη δραστηριότητα και το χώρο που μπορεί να συμβαίνει.

Εξαιρέσεις

Όταν κάνουμε μια εξαίρεση, το λέμε. «Αυτό είναι μια εξαίρεση». Έτσι κάθε φορά που το λέμε αναγνωρίζουμε και ότι το κάνουμε. Είμαστε σε θέση να ξέρουμε πότε είμαστε εντός ορίων, πότε το όριο δεν υπάρχει και όλοι το ξεπερνούν, πότε ο ενήλικας επιλέγει να κάνει εξαιρέσεις και να τις εξηγήσει στο παιδί. Έτσι, μπορούμε να βρεθούμε σε μια κοινή συμφωνία με το παιδί. Είναι τέλος, βασικό, να μην κάνουμε εξαιρέσεις όταν είμαστε στη φάση εδραίωσης ενός καινούριου ορίου.

Ευγένεια-Κανόνες συμπεριφοράς

Δεν έχει κανένα νόημα να προσπαθούμε να διδάξουμε στα παιδιά μας καλούς τρόπους, οι οποίοι είναι έξω από την καθημερινότητά μας. Τα παιδιά ενσαρκώνουν έναν ευγενή πολιτισμό όταν ζουν μέσα σε αυτόν.

Σύντομη Βιβλιογραφία

A. Σ. Νηλ (1975) Ελευθερία όχι αναρχία! εκδ. Μπουκουμάνης

Μαρία Μοντεσσόρι (1981) Το μυστικό της παιδικής ηλικίας εκδ. Γλάρος

Μαρία Μοντεσσόρι (1975) Η ανακάλυψη του παιδιού εκδ. Γλάρος

Φάρσον Ρ. (1980). Για την απελευθέρωση των παιδιών. Γλάρος

Fromm, E. (1992). The Art of Being. New York, NY: Continuum

ΑΥΤΟΜΟΡΦΩΣΗ
ΣΤΟ ΜΙΚΡΟ ΔΕΝΤΡΟ

.....
"ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΟΡΙΑ"

Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΖΩΗ

.....

ΣΑΒΒΑΤΟ 25/11
6:00 Μ.Μ

μετάβαση: λεωφορείο 37,
στάση Τέρμα(Κρυονέρι)

πληροφορίες και χάρτες: alliotikosxoleio.espivblogs.net
επικοινωνία: alliotikosxoleio@yahoo.gr fb: [tomikroentro](https://www.facebook.com/tomikroentro)

